

■ COLUMNA

Vent frestg per in nov onn da scola?

DA AITA DERMONT-STUPAN

In nov onn da scola cumenza. Ils uffants da l'emprima classa èn plain aspectativas. Il plaschair d'emprender è dà en il sang a mintgin. Dastgar emprender a leger e scriver è per ils uffants in privilegi. Malgrà tut ils sforzs che vegnan fatgs ozendi per adattar l'instrucziun als basegns da mintga singul uffant han tsherts scolars fadia cun l'alfabetisaziun, saja quai en in idiom rumantsch u en mintg'otra lingua. Ultra da l'alfabetisaziun ha la scola d'ademplier adina daplissas incumbensas. Surdumandads n'èn betg ils uffants cun emprender, mabain ils creschids cun decider tge ch'els vulan mussar als uffants.

Visiunaris avevan realisà avant var trent'onns che per il rumantsch fissi a lunga vista d'avantatg d'avair ina lingua scritta comunabla. Els èn stads conscients dal fatg che introducir ina nova moda da scriver na vegn ad

esser simpel. Perquai han els fatg lur lavur pass per pass. Er il chantun Grischun e la confederaziun han vesì questa necessitad ed han fatg ils ultims trent'ons ils pass politics necessaris per gidar ils Rumantschs vers questa finamira. En differents secturs fa il rg gia ses servetsch cun success. Tut fiss pront per indrocurir il rg en scola.

Ma ils Rumantschs na vulan betg. Els na vulan betg mussar a lur uffants a scriver in rumantsch unifitgà. Els teman per lur idioms e chattan tut las stgisas e «schas» e «mos» e fan sco scha rg na fiss betg rumantsch ed insatge che uffants na fissan betg abels d'emprender. Els na sa laschan betg cumandar, anc bler main sfurzar. Quai è la tipica reacziun d'ina minoritad. Ella vul e sto cumbatter per il sieu. Atgnamain è quai in bun segn.

Però igl è er enconuscent che sch'ins è directamain pertutgà d'in cas, èsi grev da vesair la situaziun differenziadamain. Las

meglras firmas laschan vegnir experts externs ad analizar lur fatschenta per che quella possia sa sviluppar optimalmain. Questa rolla d'expert avess jau spetgà da la regenza: ch'ella argumenteschia e tuornia ad argumentar e persvader ils Rumantschs da la necessitad d'ina varianta da scriver comunabla, e quai a favur da la chaussa e cun ina politica transparenta.

Lardi aveva a la fin realisà ch'il concept politic per introducir il rg en scola era forse memia direct e ch'i stueva vegnir fatg cumpromiss ed involvà pli fitg la magistraglia (mediaziun). In nov timun avess pudì manar in vent frestg. *Martin Jäger* aveva empermess il schaner en connex cun la fundaziun da la Pro idioms «in'otra soluziun per l'instrucziun da rumantsch». Quai lascha va anc sperar. Igl era segir bun da far ina pausa da reflexiun.

Ma tge fa el? El volva simplamain la bartga e turna enavos. Tut la politica da lingua dals ultims trent'ons na vegn betg optimada cun inschign, mabain destruida. Dad el, sco anteriur magister e deputà durant ils onns, nua ch'igl èn vegnidats tratgats las decisivns politics per il rg, avess jau spetgà tanta perseveranza e senn psicologic per tegnair ensemen la Rumantschia. Jau avess spetgà da la regenza ch'ella avess tegnì il guvernagl er durant temps burascus senza perder la finamira or d'egl. Simplamain volver la

bartga e turnar a la riva ma para pauc curaschus.

Cler che la pasch linguistica è cimpurtanta. La strategia, er da la Lia Rumantscha, da na polarisar, po esser bainmanegiada, ma sche perits e glieud che ha experientschas en chaussa dapi decennis na s'expriman betg mo per amur da la pasch, audan ins adina be a discurrer tshels, quels che cloman il pli dad aud e derasan temas nungiustificadas.

Tscherts magisters pon forse esser satisfatgs d'avair lur meds d'instrucziun en l'idiom, ma a la Rumantschia èsi uschia fatg pauc servetsch. Suentar la burasca pendan ussa perfin sis bartginas disorientadas a la riva e na san betg nua ir.

Scolarets cuntinueschan a leger Se scriver en idioms che vegnan duvrads sch'i va bain almain en la vita famigliara e locala. A mai na para quest betg perspectives che dèssan in vent frestg e schlantsch al rumantsch.